

Metodiskie materiāli skolotājiem

Šajā sadaļā skolotāji varēs iepazīties ar programmā “e-TAP” aplūkotajām vērtībām un tikumiem, kā arī ar programmas koncepciju un tematisko pieeju, mācību materiālu organizāciju nodarbībās un aktivitātēs, kā arī praktiskiem ieteikumiem programmas izmantošanai.

1. Programmas “e-TAP” pamatnostādnes: aplūkotās vērtības un tikumi

1.1. Programmas “e-TAP” morālo vērtību sistēma

Kāda ir “e-TAP” programmā piedāvātās morālās vērtības? Programmas morālās vērtības ir savstarpēji saistītas un tās veido vērtību sistēmu. Vērtību sistēmā ir tādas vērtības, kas ir svarīgākās un kas veido vērtību sistēmas pamatu, un citas, kas savstarpēji pakārtotas (sk. 1. attēlu).

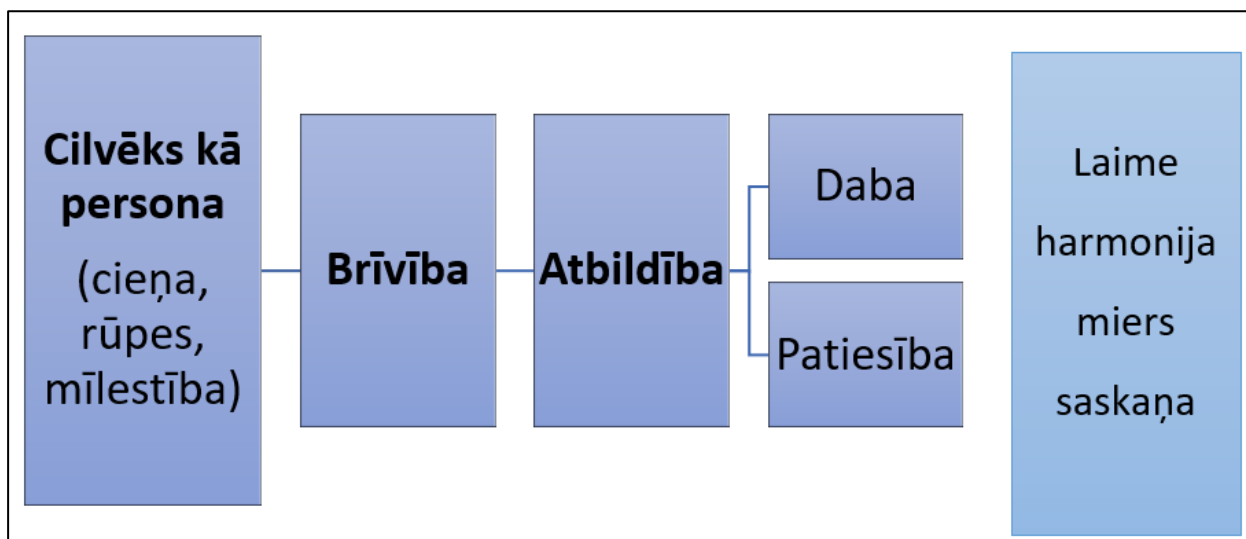
Šajā programmā primāra vērtība ir cilvēks kā **persona**. Balstoties uz personālisma filozofijas atziņām, e-TAP programmā persona tiek saprasta kā ar brīvību un saprātu apveltīta būtne, kas dzīvo ķermeniski un sociāli (attiecībās) un attīstās darbībā. Attieksme pret cilvēku kā personu izpaužas nenosacītā **cieņā, rūpēs un mīlestībā** pret katru cilvēku, neatkarīgi ne no kā. Pārējās vērtības un tikumi ir vērtējami caur personas prizmu.

Otrā svarīgākā vērtība ir cilvēka **brīvība**, kas tiek uzskatīta par cilvēka neaizskaramo un neaizstājamo ‘kodolu’. Brīvība šajā programmā nav absolūta vai autonoma vērtība – tā ir pakļauta cilvēkam kā personai. Katrs cilvēks izmanto savu brīvību citu cilvēku labā, brīvi sekojot savam aicinājumam dzīvē.

No cilvēka brīvības un sirdsapziņas izriet **atbildība**, kas programmā tiek uzskatīta par trešo svarīgāko vērtību. Katrs cilvēks ir atbildīgs par savu brīvo un apzināto rīcību gan sev, gan citiem. Atbildība izpaužas primāri cieņā, mīlestībā un rūpēs par sevi un citām personām un personu kopienām (sabiedrību, valsts).

Šī brīva un cieņpilnā atbildība izpaužas arī rūpēs par dabu un dzīvību, kā arī cieņā pret patiesību. **Daba** (tā vārda dziļa izpratnē - kā esošā realitāte) un dzīvība programmā tiek uzskatīta par milzīgu dāvanu, ko katrs cilvēks un cilvēce kopumā saņēmusi. Šī vērtība attiecas gan uz pašu cilvēka dabu (bioloģisko, psiholoģisko un garīgo), gan uz materiālo pasauli - mūsu planētu un visu kosmosu. Dabas vērtība viennozīmīgi saistīta ar **patiesību** kā vērtību. Patiesības meklēšana, uzzināšana par materiālo dabu paver cilvēkam iespēju cienīt un aizsargāt pasauli. Savukārt uzzināt un pieņemt patiesību par sevi un citiem kā primāro vērtību ir ceļš, lai katru cienītu un mīlētu, adekvāti un atbildīgi izmantojot savu brīvību.

Programmā tiek uzskatīts, ka **harmonija, miers un saskaņa** ar sevi, citiem un dabu arī ir svarīgas vērtības, kas rodas, kad cilvēks ir vērtību sistēmas augšgalā un brīvi un atbildīgi tiek meklēta un cienīta patiesība par cilvēku un materiālo pasauli.



1. attēls: Programmas “e-TAP” vērtību sistēma

Vairāk par šīm vērtībām var skatīties šajā programmas autora intervijā LTV3 (2021. g. janvārī): [\[https://www.facebook.com/TV3zinas/posts/5613875935305354\]](https://www.facebook.com/TV3zinas/posts/5613875935305354).

1.2. Programmā “e-TAP” uzsvērtie tikumi

Programmā uzsvērti “Izglītojamo audzināšanas vadlīnijas un informācijas, mācību līdzekļu, materiālu un mācību un audzināšanas metožu izvērtēšanas kārtība” minētie tikumi: atbildība, centība, drosme, godīgums, gudrība, laipnība, līdzcietība, mērenība, savaldība, solidaritāte, taisnīgums un tolerance. Šie tikumi iekļauti arī Skola2030 programmā.

Papildus tiem tiek arī uzsvēti citi tikumi, kas īpaši saistīti ar programmas vērtībām un starppersonu attiecībām: cieņa, pateicīgums, atklātība, draudzīgums, izpalīdzība u.c.

Vairāk par programmas “e-TAP” tikumiem un to saistību ar Skola2030 materiāliem var lasīt šajā zinātniskajā rakstā [\[https://doi.org/10.17770/sie2021vol2.6171\]](https://doi.org/10.17770/sie2021vol2.6171).

2. Programmas “e-TAP” koncepcija un tematiskā pieeja

Šī tikumiskās audzināšanas programma ir īpaša ar to, ka tā ir tematiska. Tā vietā, lai piedāvātu materiālus par atsevišķiem tikumiem, programmā tiek aplūkotas aktuālas tēmas, kas tiek apskatītas skolā (piemēram, fiziskā un emocionālā vardarbība), meklējot iespējamus risinājumus, izmantojot rakstura izglītības prizmu. Bija vairāki iemesli, kālab tika nolemts vērst uzmanību uz tēmām, nevis atsevišķiem tikumiem. Pirmkārt, tas ļaus skolām izmantot mācību programmas resursus Skola2030 programmā esošajās mācību jomās un mācību priekšmetos. Tādējādi skolas spēs izpildīt valsts noteikto mācību programmu saturu, vienlaikus aplūkojot problēmjautājumus no rakstura attīstības viedokļa. Turklāt, aplūkojot tikumus problēmsituāciju kontekstā, ir iespējams dziļāk izpētīt, kā dažādi tikumi var mijiedarboties vai pretdarboties reālajā dzīvē. Tikumi reti parādās atsevišķi cits no cita. Tādējādi skolēni kļūs spriestspējīgi un varēs pielietot piedzīvotajai situācijai atbilstošus tikumus.

Programma “e-TAP” strukturēta četros plašos tematiskajos moduļos: plaukstošas personības, plaukstošas attiecības, uzplaukums digitālā vidē un sabiedrības uzplaukums. Katrā tematiskajā modulī tiek apskatītas vairākas savstarpēji saistītas tēmas, kā, piemēram, “Veselīgs uzturs”, “Draudzība”, “Tiešsaistē pavadītais laiks”, “Ģimene”, “Kaitīgas vielas”, “Vienaudžu izdarītais spiediens”, “Karjera”, “Emocionālā veselība”, “Konfliktu risināšana”, “Attiecības tiešsaistē” u.c. Katrā modulī ietverta tēmu piemēri parādīti 1. tabulā. Daudzas tēmas, tostarp ģimene un draudzība, pirmo reizi aplūkotas jaunāko klašu mācību programmā, un tās tiek aplūkotas arī citās klasēs. Katras tēmas ietvaros (piemēram, draudzība) skolēniem ir iespēja izmantot dažādus rīkus,

lai analizētu un izprastu savu raksturu, — morālās dilemmas, cilvēku—etalonu biogrāfijas, refleksijas iespējas un idejas, kā dot savu ieguldījumu vietējā kopienā, lietojot tikumus.

1. tabula: Programmas “e-TAP” modulārā struktūra un galvenās tēmas

| Plaukstošas personības | Plaukstošas attiecības | Uzplaukums digitālā vidē | Sabiedrības uzplaukums |
|------------------------|--------------------------------|-----------------------------|------------------------|
| Veselīgs uzturs | Draudzība | Tiešsaistē pavadītais laiks | Kopienas |
| Fiziskās aktivitātes | Ģimene | Kiberterorizēšana | Brīvprātīgais darbs |
| Kaitīgas vielas | Vienaudžu izdarītais spiediens | Viltus ziņas | Karjera |
| Emocionālā veselība | Konfliktu risināšana | Attiecības tiešsaistē | Demokrātija |

Programmā ietverti arī divi ievada moduļi (“Rīku kastes” 1. – 3. klasei un 4.- 6. klasei) par tikumu ētiku, kas ir programmas filozofiskā pieeja. Ievada modulis iepazīstina skolēnus ar jēdzieniem, kuri saistīti ar tikumiem, un sniedz izpratni par tikumu attīstības procesu.

Tēmu sadalījumu pa gadiem skatīties šeit [[SAITE UZ TABULU PA GADIEM](#)]

Pilno tēmu un nodarbību sarakstu skatīties [šeit](#)

3. Programmas mācību materiālu organizācija: nodarbības un aktivitātes

Mācību programma sadalīta resursu blokos atbilstīgi katrai klasei no 5 līdz 16 gadu vecumam (divi pēdējie gadi pirmsskolā un 1.–9. klase). Katrā klasē tiek piedāvātas 4 tēmas (viena no katra tematiskā moduļa), un katrā tēmā – divas vai trīs nodarbības. Katrai nodarbībai izstrādāts detalizēts nodarbības plāns un kopējamas darba lapas. Pamatizglītības klasēm ietvertas arī *PowerPoint* prezentācijas katrai nodarbībai.

Katras jaunās tēmas sākumā tiek piedāvāta “tēmas lapa”, kurā tiek prezentētas tēmā iekļautas nodarbības, tēmas apguves mērķis (apgūstamās zināšanas un morālie ieradumi), galvenie tēmā aplūkoti tikumi un vērtības un tikumu praktizēšanas iespējas.

Katras nodarbības plāna sākumā tiek piedāvāta sadaļa, kura prezentēti nodarbībā sasniedzamie rezultāti, kas uzskaitīti atbilstīgi apgūstamajām zināšanām un morālajiem ieradumiem, nodarbības atslēgvārdi, galvenie tikumi un vērtības, kas tiek aplūkotas nodarbībā, piedāvāto materiālu uzskaitījums un nodarbības atslēgas jautājumi.

Tad seko mācību aktivitāšu sadaļa, kas sastāv no ievada aktivitātes, vairākām mācību aktivitātēm un kopīgas noslēguma apspriedes. Mācību programmā ietvertas aktivitātes mudina skolēnus pilnveidot savu raksturu, izmantojot zināšanas par tikumiem, analizējot tikumus un ieviešot un praktizējot tikumus savā ikdienas dzīvē. Šāda veida aktivitātes tiek izmantotas visā mācību programmā, un tās izklāstītas, nemainot formātu. Aktivitāšu veidi īsi aprakstīti tālāk:

Diskusiju punkti ir jautājumi, kas pārrunājami pāros vai mazās grupās. Atgriezenisko saiti var sniegt visa klase kopā, lai dalītos ar idejām.

Morālās dilemmas ir morāli izaicinošas situācijas, pie kurām skolēni var strādāt individuāli vai mazās grupās, pārrunājot dilemmas. Darba procesā var palīdzēt šādu jautājumu pārdomāšana: Kāda ir problēma? Kā tu justos šajā situācijā? Kādi tikumi varētu būt nepieciešami? Kāda, tavuprāt, būtu prātīga rīcība? Prezentācijās morālās dilemmas bieži attēlotas domu mākonī

Refleksija paredzēta tēmas beigās, un prezentācijās šie uzdevumi bieži izklāstīti blakus domājoša skolēna attēlam. Tie jāpilda individuāli nodarbībā vai kā mājasdarbs. Skolēni var savas refleksijas uzrakstīt, bet var arī piedāvāt viņiem tās paust dažādos citos veidos, piemēram, zīmējot vai izmantojot jaunās tehnoloģijas.

Praktiskās aktivitātes tiek piedāvātas katras tēmas lapas beigās (sadaļā ‘Tikumu praktizēšanas iespējas’) un arī kā atsevišķas aktivitātes nodarbības ietvaros. Tās dod iespēju skolēniem individuāli vai grupās pielietot tikumu, par kuru viņi mācījušies šajā nodarbībā. Šīs aktivitātes var attīstīt par sociāliem projektiem.

Pie dažām aktivitātēm atsevišķā rūtiņā tiek piedāvāti arī “**Kolēgu komentāri**”. Tie ir vērtīgs praktiskais skatījums uz aktivitātes īstenošanu, ko piedāvāja skolotāji, kuri 2021. gada pavasarī aprobēja “e-TAP” programmu savās klasēs, un ko apkopoja projekta pētnieki un eksperti.

4. Kā izmantot “e-TAP” programmu?

Mācību programmas īstenošana ir elastīga. Piedāvātais materiāls izmantojams, piemēram, kā materiāls klases stundām, kā papildinājums sociāli emocionālai audzināšanai, vai to integrējot mācību programmā dažādās mācību jomās. Projekta ietvaros izstrādāts atbilstību saraksts ar Skola2030 materiāliem, kas pieejams šeit: [[SAITE UZ ATBILSTĪBU SARAKSTU \(pie noderīgiem materiāliem\)](#)]. Tāpat tos var iestrādāt rīta aplī vai dienas noslēgumā, galveno uzmanību pievēršot diskusiju elementiem. Skolas var izmantot visu mācību programmu vai izvēlēties atsevišķas nodarbības vai tēmas, kas atbilst skolas vajadzībām. Skolotāji var izmantot un pielāgot šos resursus veidā, kas ir vispiemērotākais konkrētās skolas kontekstā.

Nodarbību plānos iekļautais aktivitāšu izpildes laiks var variēt atbilstoši kopējam klases darba tempam un pieejamajiem resursiem. Skolotājs var arī izvēlēties atsevišķas aktivitātes nerealizēt. Pirmsskolas vecumā nodarbībai ieteiktas 30 minūtes, un šajās laikā darbs pamatā balstīts uz diskusijām. Pamatizglītības izstrādāto nodarbību ieteiktais ilgums ir aptuveni 45 minūtes, lai gan tas var mainīties. Piedāvātie īstenošanas laiki ir elastīgi. Katrs skolotājs var izmantot vairāk vai mazāk laika atkarībā no skolēnu vajadzībām, klases dinamikas un citiem faktoriem.

5. Citi noderīgie materiāli

Programmas “e-TAP” atbilstību saraksts ar Skola2030 mācību programmu [[saite uz attiecīgo dokumentu](#)]

Rakstura audzināšanas ietvars skolām: <https://www.arete.lv/parnese-izglitiba/skolu-direktoriem/rakstura-audzinasanas-ietvars/>

Rakstura audzināšanas rokasgrāmata skolām: <https://www.arete.lv/parnese-izglitiba/skolu-direktoriem/skolu-pasnovertesanas-riki/>

Citi materiāli skolotājiem: <https://www.arete.lv/parnese-izglitiba/skolotajiem/>